

З історії меценатства в Катеринославі

За останнє десятиліття ми вже перестали дивуватися появі, а вірніше, поверненню в наш обіг багатьох слів і понять. Серед них особливе місце належить словам “меценат” і “меценатство”, які невіддільні від понять “багатство”, “заможність”, а для представників культури асоціюються із словом “надія”.

За минулі тисячоліття людство продемонструвало світу безліч прикладів меценатства і доброчинності. Більшість художніх галерей, музеїв різних профілів, театрів, а також наукових і навчальних закладів, лікарень, дитбудинків і притулків створені, побудовані й існують на гроші, пожертвовані багатими людьми, які розуміють, що, за образним висловлюванням О. Бальзака, “художник править цілими століттями; він змінює обличчя речей; кидає революції в ливарну форму, мене й формує земну кулю”, що “мистецтво – це одяг нації”, “це могутня сила”[4].

Для окремих промисловців і купців, зокрема Російської імперії ХІХ – початку ХХ ст., меценатство, філантропія, добродійність ставали немов би фамільною справою, як, наприклад, для Бахрушиних (власники шкіряної й суконної фабрик), Солдатенкових (купці-старообрядники), Щукіних (торговці бавовняною пряжею й тканинами), Третьякових (купці і льонопромисловці), Морозових (текстильні фабриканти), Мамонтових (купці), Терещенків (українські землевласники і цукрозаводчики), Тарновських, Скаржинських, Галаганів (українські землевласники) й інших.

Понад півторастолітня історія Обласного музею ім. О.М. Поля – нині Дніпропетровський історичний музей ім. Д.І. Яворницького – яскравий приклад жертвувань на благо освіти, збереження й відродження пам’яток старовини, місцевої історії й культурних традицій. Неоціненним джерелом інформації про розвиток колекціонування, благодійності та меценатства на Катеринославі є епістолярна спадщина академіка Д.І. Яворницького, який очолив музей у 1902 р. і навколо якого оберталось культурне життя краю впродовж 1900–1917 рр. (Значна частина листів до вченого та його особистих епістолярій видана музеєм протягом 1997–2005 рр. [7]).

Заснування музею в 1849 р. пов’язане з особистістю катеринославського губернатора Андрія Яковича Фабра, який не маючи інших доходів, крім жалування, пожертвував у музей власні колекції, зокрема, єгипетські старожитності, серед яких була мумія жінки з дитиною та залишки саркофага І тис. до н.е. (цей експонат і сьогодні зберігається в музеї). Торкнувшись особистості Фабра, чия діяльність впродовж 10 років була присвячена місту й краю, варто зазначити, що Андрій Якович був знавцем історії, збирачем колекції історичних і культурних цінностей, опікувався природними багатствами Півдня України, дарував різні предмети Одеському музею старожитностей, заснував в Одесі дендрологічний музей і сад, а помираючи, заповів 250 тис. руб. сріблом на створення сирітського будинку в Сімферополі, де жив останні роки (будинок збудований в 1876 р.), а також зробив грошовий внесок “на вічні часи” для оплати податків за бідних і нужденних, незалежно від віросповідання [5; 6].

Не менш показовою була й діяльність директора місцевої класичної гімназії Якова Дмитровича Грахова – за сумісництвом директора першого громадського музею в Катеринославі. Він, як і Фабр, подарував свої колекції старожитностей та мінералів музею, власним коштом придбав вітрини [6].

Подальша історія музейної справи в Катеринославі пов'язана з ім'ям Олександра Миколайовича Поля – підприємця, громадського діяча, мецената й колекціонера. За останні роки була опублікована низка статей і видано кілька книг про різні сторони життя й діяльності цієї багатогранної і незрозумілої сучасникам особистості [8; 9; 10]. Помер О.М. Поль раптово, не залишивши заповіту, і його колекція старожитностей, що оцінювалася в 200 тис. руб. сріблом, повинна була піти на розпродаж. Однак громадськість міста й краю, особливо Д.І. Яворницький, доклали максимум зусиль, щоб вона залишилася в Катеринославі, у музеї, що носив ім'я Олександра Миколайовича. Майже п'ять тисяч музейних предметів стали надбанням суспільства, багато з них і сьогодні прикрашають зали музею.

Значну роль у заснуванні Обласного музею ім. О.М. Поля і збереженні полівської колекції відіграв катеринославський губернатор Ф.Е. Келлер, незмінний учасник всіх засідань наукового товариства, де розглядалися питання про створення музею в Катеринославі. Своїм авторитетом, енергійними діями, він сприяв якнайскорішому вирішенню організаційних і матеріальних проблем майбутнього музею, залучав до цієї справи місцевих впливових людей.

Директор музею Д.І. Яворницький зумів захопити своєю пристрастю до історії, археології, дослідження старовини, запорізького козацтва багатьох місцевих дворян, промисловців, землевласників, купців. Одні – жертвували гроші на археологічні розкопки, придбання предметів, інші – передавали до музею колекції раритетів та окремі пам'ятки, фінансували виготовлення обладнання, охорону. Так, О.С. Поль надала 100 руб. на купівлю трьох браунінгів для музейних сторожів [6].

У каталозі 1910 р. зазначені прізвища майже 300 осіб, що були вкладниками музею, всіляко сприяли його нормальному функціонуванню, зростанню музейної збірки. Серед них: місцеві поміщики Родзянки, Деконські, Іваненки, Алексеєви, Магденки, Миклашевські, Гани, Струкови, Уварови, Урусови; власник тютюнової фабрики Й. І. Джигіт, видавець О.Г. Авчинніков, педагог і науковець І.Я. Акінфієв, художник П.Т. Окулов, земський лікар П.М. Сочинський, священник П. Капустянський та багато інших [1; 2; 3]. Зокрема, В.С. Деконська з Верхньодніпровського повіту подарувала колекцію плахт, поясів, українських килимів, збрала 336 руб. на придбання козацької старовини [2]. На будівництво приміщення музею, що розгорнулося в 1903–1905 рр., було витрачено майже 100 тис. руб., з них 40 тис. – пожертвовані заможними людьми краю.

У просвітницькій діяльності Д.І. Яворницькому допомагав інженер-технолог Володимир Миколайович Хрінников. Його ім'я досить добре відоме жителям Дніпропетровська завдяки побудованому в 1913 р. “Будинку Хрінникова” (нині – Гранд Готель “Україна” на розі просп. К. Маркса і вул. Короленка). Хрінников видавав газету “Запоріжжя”, що редагувалася Д.І. Яворницьким, давав гроші на різні українські видання [11].

Як говорить народна мудрість, нове – це добре забуте старе. Тож нині настав час нарощувати моральні багатства народу, що обчислюються за словами В.О. Ключевського “пам'ятниками деяний на общее благо” [7, 3].

1. Абросимова С.В., Архипова Т.А., Степаненко Н.О. З історії меценатства та колекціонерства на Катеринославщині (кінець XIX – початок XX ст.) // Питання історії України. Історико-культурні аспекти: Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 1992. – С. 64–71.

2. Алфавитный список жертвователей Екатеринославского областного музея имени А.Н. Поля, со времени его возникновения по 1910 год // Каталог Екатеринославского областного музея им. А.Н. Поля. – Екатеринослав, 1910.

3. Антонова Г. Колекціонер і меценат П.М. Сочинський // Під знаком Клію. На пошану Олени Апанович: Зб. статей. – Дніпропетровськ, 1995. – С. 170–174.

4. Бальзак О. О художниках // Собр. соч. в 24 т. – М., 1960. – Т. 24. – С. 18–20.

5. Бекетова В.М. Памятник деяний на общее благо // Деловой мир Днепропетровска. – 2000. – № 2. – С. 34–35.
6. Бекетова В.М. Перший музей у Катеринославі (До 150-річчя заснування)// Наддніпрянський історико-краєзнавчий збірник. – Вип. I: Матеріали міжрегіон. іст.-краєз. конф. – Дніпропетровськ, 1998. – С. 272–277.
7. Епістолярна спадщина академіка Д.І. Яворницького. Вип. 1, 2, 3, 4 / Упоряд.: Абросимова С.В. на інш. – Дніпропетровськ, 1997, 1999, 2005.
8. Кочергін І.О. Олександр Польш: мрії, справи, спадщина. – Дніпропетровськ, 2002. – 222 с.
9. Пам'яті О.М. Поля / Упоряд. В.І. Лазебник. – Дніпропетровськ, 1997. – 57 с.
10. Платонов В. Человек-легенда: Александр Польш. – Днепропетровск, 2002. – 208 с.
11. Чабан М.П. Меценат із Січеслава // Вічний хрест на грудях землі: Художньо-документальні нариси. – Дніпропетровськ, 1993. – С.21–28.